

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الرحمن
علیهما صلی

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

الدنالی و الدور

فی

اصداق قاعده لا ضرر

استاد و شمراق قاعده لا ضرر

شیخ محمد باقر کرم پور بهشت آبادی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللئالي و الدرر في اصداف قاعدة لا ضرر

نويسنده:

محمد باقر كرم پور بهشت آبادي

ناشر چاپي:

خورشيد علم

ناشر ديڄيتالي:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	اللئالی و الدرر فی اصداف قاعده لا ضرر
۶	مشخصات کتاب
۷	اشاره
۱۱	فهرس مطالب
۱۳	مقدمه
۱۳	لؤلؤته اول؛ اخبار لا ضرر؛
۱۵	لؤلؤته دوم؛ سند و روات روایت لا ضرر؛ (خلاصه)
۳۵	در اول؛ تقدم لا ضرر بر خيار و نفي سبيل
۳۹	در دوم؛ تعارض لا ضرر و استصحاب؛
۳۹	در سوم؛ [أحاديث نفي الضرر]
۴۵	در چهارم؛ [المراد من نفي الضرر]
۵۲	صدق اول؛ نسبت قاعده لا ضرر با ادله احكام اوليه؛
۵۶	صدق دوم؛ فرع:
۵۸	صدق سوم؛ فرع:
۶۰	صدق چهارم؛ نسبت قاعده لا ضرر با احكام ثانويه؛
۶۲	صدق پنجم؛ تعارض لا ضرر و ضرر ديگر؛
۶۶	صدق ششم؛ ملاحظه نوعيت احكام؛
۶۸	صدق هفتم؛ لا ضرر رخصت است يا عزيمة؛
۷۱	صدق هشتم؛ مراد از في در في الاسلام برای ظرف است يا سببیت؛
۷۵	صدق نهم؛ حکومت الناس مسلطون على اموالهم بر لا ضرر؛
۷۹	صدق دهم؛ کلام در خبر علی الید ما اخذت- ...
۸۱	منابع و مصادر
۸۸	درباره مرکز

اللئالی و الدرر فی اصداف قاعده لا ضرر

مشخصات کتاب

مؤلف: محمدباقر کرم پور بهشت آبادی

حروف چینی: انتشارات خورشید علم - قم

ویراستاری: انتشارات خورشید علم - قم

ناشر: انتشارات خورشید علم - قم

چاپ اول: 1400

شابک: 978-600-96888-9-0

اللئالی و الدرر فی اصداف قاعده لا ضرر

سرشناسه: کرم پور بهشت آبادی، محمدباقر 1360

عنوان و نام پدید آور: اللئالی و الدرر فی اصداف قاعده لا ضرر،

مشخصات نشر: قم - نشر خورشید علم

مشخصات ظاهری؛ قطع؛: رقیعی. 81 ص؛

موضوع: فقه؛ رجال؛

موضوع: فقه؛ قواعد؛ رجال، اصول؛

رده بندی کنگره: Bp 169/52

رده بندی دیوئی: 297/324

شماره کتابشناسی ملی؛ 8522959

تلفن پخش

09945310697 - 09170241826

eitaa.com/almahdi-pbuh

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 2

كيفية سلام بر امام زمان عليه السلام در زيارت جامعه

السلام على

من وعده الله بالنصر و

الإمكان

السلام على

مظهر العدل و الإيمان

السلام على

من به يعبد الرحمن فى كل

مكان

السلام على

من به يظهر الله دينه على

الأديان

السلام على

مولانا و سيدنا الإمام

القائم بأمر الله صاحب

الزمان

ورحمه الله وبركاته

بحار الأنوار (ط - بيروت)؛ ج 99؛ ص 202

ص: 3

اللثالى و الدرر

فى

اصداف قاعده لا ضرر

شىخ محمدباقر كرم پور بهشت آبادى

ص: 4

لؤلؤه اول: اخبار لا ضرر 7

لؤلؤه دوم: سند و رواات روايت لا ضرر 9

در اول: تقدم لا ضرر بر خيار و نفي سبيل 29

در دوم: تعارض لا ضرر و استصحاب 33

در سوم: [أحاديث نفي الضرر] 33

در چهارم: المراد من نفي الضرر 39

صدف اول: نسبت قاعده لا ضرر با ادله احكام اوليه 46

صدف دوم: فرع: خلاف بين الاعلام آخوند و شيخ رزقنا الله شفاعتهما 50

صدف سوم: حكومت لا ضرر بر احكام اولي 52

صدف چهارم: نسبت قاعده لا ضرر با احکام ثانویه 54

صدف پنجم: تعارض لا ضرر و ضرر دیگر 56

صدف ششم: ملاحظه نوعیت احکام 60

صدف هفتم: لا ضرر رخصت است یا عزیمت 62

صدف هشتم: مراد از فی در فی الاسلام برای ظرف است یا سببیت 65

صدف نهم: حکومت الناس مسلطون علی اموالهم بر لا ضرر 69

صدف دهم: کلام در خبر علی الید ما اخذت 73

مراجعات

منابع منابع و مصادر 75

ص: 6

بسم الله الرحمن الرحيم و به استعين انه خير ناصر و معين و وفقني لمرضاته و تقبل مني ما عمل و اجزني بما اؤمل؛

بسم الله الرحمن الرحيم و الحمد لله على اوله و آخره و الصلاه على رسوله و آله و اللعن على اعدائه بسم الله و بالله و الحمد لله و افوض امرى الى الله؛

لؤلؤئه اول؛ اخبار لا ضرر؛

روایتی که بر لا ضرر دلالت دارد در فقرات تفاوت هایی دارد و زیاده ای در نقل صدوق و عامه وجود دارد و سند و دلالت و تعارضات آن به حول و قوه الهی بحث می شود؛

آن چه کافی نقل فرموده است؛ اینک رجل مضار و لا ضرر و لا ضرار علی مؤمن و در جامع الاحادیث به این کیفیت نقل کرده است؛ (1) ظاهراً اضرار باشد تا ضرار؛ و قال لا ضرر و لا ضرار. (2)

ص: 7

1- جامع أحادیث الشیعه (للبروجردی)؛ ج 23؛ ص 1044

2- بروجردی، آقا حسین، جامع أحادیث الشیعه (للبروجردی)، 31 جلد، انتشارات فرهنگ سبز - تهران، چاپ: اول، 1386 ش.

نقل صدوق؛ مثل روایت معانی الاخبار؛ (1) و هذا باب جسيم من الحكم يدخل فيه الحديث الآخر- (2) لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ نقل علامه در تذکره از قول احمد و مالک و نیز شیخ در خلاف؛ لقوله (عليه السلام): «لا ضرر ولا ضرار في الإسلام» (4). (3) و خود شیخ در خلاف فرموده است: (4) و أيضا قول النبي صلى الله عليه وآله: «لا ضرر ولا ضرار في الإسلام» (2).

ص: 8

1- معانی الأخبار؛ ص: 281

2- قمی، صدوق، محمد بن علی بن بابویه، معانی الأخبار، در یک جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، 1403 ه ق

3- حلی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، تذکره الفقهاء (ط - الحديثه)، 14 جلد، مؤسسه..... قم - ایران، اول، 1414 ه ق

4- الخلاف؛ ج 3، ص: 440

لؤلؤنه دوم؛ سند و روایت لا ضرر؛ (خلاصه)

روایات دال بر این فقره متعدد هستند چه در شیعه در چه عامه؛

آن چه کافی فرموده است؛(1)

و این فقره را دارد؛ لا ضرر و لا ضرار علی مؤمن

8- علی بن محمد بن بندار عن أحمد بن أبي عبد الله عن أبيه (محمد بن خالد برقی) عن بعض أصحابنا عن عبد الله بن مسكان عن زراره عن أبي جعفر عليه السلام قال: إن سمره بن جندب كان له عذق و كان طريقه إليه في جوف منزل رجل من الأنصار فكان يجيء و يدخل إلى عذقه بغير إذن من الأنصاري فقال له الأنصاري يا سمره لا تزال تفاجئنا على حال لا نحب أن تفاجئنا عليها فإذا دخلت فاستأذن فقال لا أستأذن في طريق و هو طريقى إلى عذقى قال فشكا الأنصاري إلى رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم فأرسل إليه رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم

ص: 9

1- الكافي (ط - الإسلامية)؛ ج 5؛ ص 294

سلم فأتاه فقال له إن فلانا قد شكاك و زعم أنك تمر عليه و على أهله بغير إذنه فاستأذن عليه إذا أردت أن تدخل فقال يا رسول الله أستأذن في طريقي إلى عذقي فقال له رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم خل عنه و لك مكانه عذق في مكان كذا و كذا فقال لا قال فلک اثنان قال لا أريد فلم يزل يزيد حتى بلغ عشره أعذاق فقال لا قال فلک عشره في مكان كذا و كذا فأبى فقال خل عنه و لك مكانه عذق في الجنة قال لا أريد فقال له رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم إنك رجل مضار و لا ضرر و لا ضرار على مؤمن قال ثم أمر بها رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم فقلعت ثم رمى بها إليه و قال له رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم انطلق فاغرسها حيث شئت. (1)

که در سند بندار و برقی پدر محل کلام هستند که اولی از مشایخ کلینی است و دوم پدر صاحب محاسن؛

ص: 10

1- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی (ط - الإسلامیه)، 8 جلد، دار الکتب الإسلامیه - تهران، چاپ: چهارم، 1407 ق.

** و اما کلمات رجالیون در باره بندار؛

عبارت منتهی المقال؛(1)

2083- علی بن محمد بن بendar:

من مشایخ الكلینی رحمه الله، كذا فی الوجیزه «1». (علامه مجلسی)

و یحتمل أن یكون هذا هو ابن محمد بن أبي القاسم المذكور، فإنَّ أبا القاسم یلقَّب بendar كما فی محمد ابنه «2»، تعق «3». (2)

که اگر این احتمال دوم صحیح باشد علی بن محمد بن ابی القاسم توثیق شده است؛ و در وجیزه فرموده است؛(3)

ص: 11

1- منتهی المقال فی أحوال الرجال؛ ج 5، ص: 52

2- مازندرانی، محمد بن اسماعیل حائری، منتهی المقال فی أحوال الرجال، 7 جلد، مؤسسه ...، قم - ایران، اول، 1416 ه ق

3- الوجیزه فی الرجال؛ ص: 126

ادامه کلام در سند روایت کلینی؛ ؛ و هذه الروایه ضعیفه بالإرسال، و لا سیما إن مرسلها هو محمد بن خالد البرقی - برقی پدر؛ پدر احمد - الذی طعن علیه بالروایه عن الضعفاء کثیرا كما ذکر ذلك ابن الغضائری «1»، و ربما یناقش فی سندها أيضا بعدم ثبوت وثاقه (علی بن محمد بن بندار) - که از مشایخ کلینی است - و لكنه فی غیر محله، لانه كما احتمل ذلك الوحید البهبهانی (قده) «2» هو (علی بن محمد بن بندار) علی بن محمد بن أبی القاسم الذی وثقه

ص: 12

1- اصفهانی، مجلسی دوم، محمد باقر بن محمد تقی، الوجیزه فی الرجال، در یک جلد، وزارت فرهنگ و ارشاد، تهران - ایران، اول، 1420 ه ق

فإن بندار لقب أبي القاسم جده كما صرح بذلك النجاشي في ترجمه محمد بن أبي القاسم. (1) «4». (2)

که این احتمال موید احتمال دوم منتهی المقال است؛

لکن مستدرک نیز ذکر کرده است که از مشایخ کلینی است؛ (3)

[1887] علی بن محمد بن بُندار:

من مشایخ ثقة الإسلام «8»، وعنه أيضاً: علی بن إبراهيم، فی الکافی، فی باب السمک «1». (4)

اما در مورد برقی پسر کلام نیست ولی محد پدر طعنی وارد شده است گرچه ضعفا از وی نقل می کردند و این که وی از

ص: 13

1- قاعده لا ضرر ولا ضرار (للسیستانی)؛ ص: 17

2- سیستانی، سید علی حسینی، قاعده لا ضرر ولا ضرار (للسیستانی)، در یک جلد، دفتر سید سیستانی، قم - ایران، اول، 1414 ه ق

3- خاتمه المستدرک؛ ج 8، ص: 228

4- نوری، محدث، میرزا حسین، خاتمه المستدرک، 9 جلد، مؤسسه، قم - ایران، اول، 1417 ه ق

ضعفا نقل کرده است و طعنی که به ایشان نسبت می دهند همواره وارد نبوده است؛

کلام شیخ در رجال در برقی پدر؛⁽¹⁾

1-5585 محمد بن خالد البرقی،

من أصحاب موسى بن جعفر و الرضا. علیهما السلام⁽²⁾

و در فهرست فرموده است؛⁽³⁾

55 أحمد بن محمد بن خالد

(احمد پسر و محمد پدر است؛ برقی پدر یعنی محمد از ضعفاء نقل می کرده و به وی طعن می زدند - گرچه به تعبیری ضعفاء از وی نقل می کرده اند)

ص: 14

1- رجال الشيخ الطوسی - الأبواب؛ ص: 377

2- طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، رجال الشيخ الطوسی - الأبواب، در یک جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، سوم، 1427 ه ق

3- الفهرست (للشيخ الطوسی)؛ ص: 20

بن عبد الرحمن بن محمد بن علي البرقي، أبو جعفر، أصله كوفي و كان جده محمد بن علي حبسه يوسف بن عمر والى العراق بعد قتل زيد بن علي بن الحسين عليه السلام ثم قتله و كان خالد صغير السن فهرب مع أبيه عبد الرحمن إلى برقه قم فأقاموا بها، و كان ثقة في نفسه غير أنه أكثر الرواية عن الضعفاء و اعتمد المراسيل و صنف كتباً كثيرة، منها المحاسن و غيرها و قد زيد في المحاسن و نقص، فمما وقع إلى منها الإبلاغ، كتاب التراحم و التعاطف، كتاب آداب [أدب النفس، كتاب المنافع، كتاب أدب المعاشرة، كتاب المعيشة، كتاب المكاسب، كتاب الرفاهية، كتاب المعاريض، كتاب السفر، كتاب الأمثال، كتاب الشواهد من كتاب الله عز و جل، كتاب النجوم، كتاب المرافق، كتاب الزواجر كتاب السوم، كتاب الزينة، كتاب الأركان، كتاب الزى، كتاب اختلاف الحديث كتاب الطيب كتاب المآكل، كتاب الماء كتاب الفهم، كتاب الإخوان كتاب الثواب، كتاب تفسير الأحاديث و أحكامه،

ص: 15

كتاب العلل، كتاب العقل، كتاب التخويف، كتاب التحذير، كتاب التهذيب، كتاب التسليه، كتاب التاريخ كتاب الغريب، كتاب المحاسن، كتاب مدام الأخلاق، كتاب النساء، كتاب المآثر و الأنساب كتاب أنساب الأمم، كتاب الشعر و الشعراء، كتاب العجائب، كتاب الحقائق، كتاب المواهب و الحظوظ، كتاب الحياه، كتاب النور و الرحمه، كتاب الزهد و المواعظ، كتاب التبصره، كتاب التفسير، كتاب التأويل، كتاب مدام الأفعال، كتاب الفروق، كتاب المعانى و التحريف، كتاب العقاب، كتاب الامتحان، كتاب العقوبات، كتاب العين، كتاب الخصائص، كتاب النحو، كتاب العيافه و القيافه، كتاب الزجر و الفال، كتاب الطير [الطيره، كتاب المرشد، كتاب الأفانين كتاب الغرائب كتاب الحيل، كتاب الصيانه، كتاب الفراسه، كتاب العويص كتاب النوادر، كتاب مكارم الأخلاق، كتاب ثواب القرآن، كتاب فضل القرآن كتاب مصايح الظلم، كتاب المنتخبات كتاب الدعاء، كتاب الدعابه و المزاح،

ص: 16

كتاب الترغيب، كتاب الصفوة، كتاب الرؤيا كتاب المحبوبات و المكروهات، كتاب خلق السماوات و الأرض، كتاب بدء خلق إبليس و الجن، كتاب الدواجن و الرواجن، كتاب مغازى النبی صلی الله علیه و آله، كتاب بنات النبی (صلى الله عليه و آله و سلم) و أزواجه، كتاب الأجناس و الحيوان، كتاب التأويل، و زاد محمد بن جعفر بن بطه على ذلك، كتاب طبقات الرجال، كتاب الأوائل، كتاب الطب كتاب التبيان، كتاب الجمل، كتاب ما خاطب الله به خلقه، كتاب جداول الحكمه، كتاب الأشكال و القرائن، كتاب الرياضه، كتاب ذكر الكعبه، كتاب التهاني، كتاب التعازى، أخبرنا بهذه الكتب كلها و بجميع رواياته عدده من أصحابنا منهم الشيخ أبو عبد الله محمد بن محمد بن النعمان المفيد و أبو عبد الله الحسين بن عبيد الله و أحمد بن عبدون و غيرهم عن أحمد بن محمد بن سليمان الزراري، قال حدثنا مؤدبى على بن الحسين السعدآبادى أبو الحسن القمى، قال حدثنا أحمد بن أبى

عبد الله، و أخبرنا هؤلاء الثلاثة عن الحسن بن حمزه العلوي الطبري، قال حدثنا أحمد بن عبد الله ابن بنت البرقي قال حدثنا جدی أحمد بن محمد، و أخبرنا هؤلاء إلا الشيخ أبا عبد الله وغيرهم عن أبي المفضل الشيباني عن محمد بن جعفر بن بطه عن أحمد بن أبي عبد الله بجميع كتبه و رواياته، و أخبرنا بها ابن أبي جيد عن محمد بن الحسن بن الوليد عن سعد بن عبد الله عن أحمد بن أبي عبد الله بجميع كتبه و رواياته. (1)(2)

و اما متن روایت به اختلاف وارده شده است؛

و در فقیه این فقره را دارد: (3)

و قال لا ضرر و لا إضرار (4). (5)

ص: 18

-
- 1- الفهرست (للشيخ الطوسي)، ص: 22
 - 2- طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، الفهرست (للشيخ الطوسي)، در یک جلد، المكتبه....، نجف اشرف - عراق، اول، ه ق
 - 3- من لا يحضره الفقيه؛ ج 3؛ ص 233
 - 4- (4). تقدم تحت رقم 3423 بلفظ آخر و نقلنا كلام الشراح هناك مبسوطا.
 - 5- ابن بابويه، محمد بن علي، من لا يحضره الفقيه، 4 جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم - قم، چاپ: دوم، 1413 ق.

و در جامع الاحادیث به این کیفیت نقل کرده است؛⁽¹⁾

ظاهراً اضرار باشد تا اضرار؛ وقال لا ضرر ولا ضرار.⁽²⁾

و این که ادعا شده که لا ضرر حکم حکومتی باشد مستندی ندارد؛

و لو سلم کون کلامه «صلی الله علیه و آله و سلم» قضاء منه و حکما سلطانیا فلا دلیل ایضا علی حصره بعصره و غزواته، نظیر قوله «صلی الله علیه و آله و سلم»: «لا ضرر و لا اضرار»، بناء علی کونه حکما سلطانیا منه علی ما هو ظاهر لفظ القضاء.⁽³⁾⁽⁴⁾

ص: 19

1- جامع احادیث الشیعه (للبروجردی)؛ ج 23؛ ص 1044

2- بروجردی، آقا حسین، جامع احادیث الشیعه (للبروجردی)، 31 جلد، انتشارات فرهنگ سبز - تهران، چاپ: اول، 1386 ش.

3- دراسات فی ولایه الفقیه و فقه الدوله الإسلامیه؛ ج 3، ص: 175

4- نجف آبادی، حسین علی منتظری، دراسات فی ولایه الفقیه و فقه الدوله الإسلامیه، 4 جلد، نشر تفکر، قم - ایران، دوم، 1409 ه ق

لکن در برخی فقرات فی الاسلام نیز دارد خاصه در منابع عامه و متقدمین امامیه؛

مثل روایت معانی الاخبار؛⁽¹⁾

و هذا باب جسيم من الحكم يدخل فيه الحديث الآخر-⁽²⁾

لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ

لکن شیخ صدوق رحمه الله به اخباری که اعتماد داشت در فقیه می آوردند؛

و علامه رزقنا الله شفاعته در تذکره استناد فرموده است؛⁽³⁾

البحث الرابع: فی خيار الغبن.

ص: 20

1- معانی الأخبار؛ ص: 281

2- قمی، صدوق، محمد بن علی بن بابویه، معانی الأخبار، در یک جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه

قم، قم - ایران، 1403 ه ق

3- تذکره الفقهاء (ط - الحديثه)؛ ج 11، ص: 68

مسأله 252: الغبن سبب ثبوت الخيار للمغبون عند علمائنا و به قال مالك و أحمد «3» لقوله (عليه السلام): «لا ضرر و لا ضرار في الإسلام» «4». (1)

و خود شیخ در خلاف فرموده است؛ (2)

و أيضا قول النبي صلى الله عليه و آله: «لا ضرر و لا ضرار في الإسلام» «2».

يدل على ذلك، لأنه متى لم يرد عليه قيمه ما نقص دخل عليه في ذلك الضرر. (3)

ص: 21

1- حلی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، تذکره الفقهاء (ط - الحدیثه)، 14 جلد، مؤسسه... علیهم السلام، قم - ایران، اول، 1414 ه ق

2- الخلاف؛ ج 3، ص: 440

3- طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، الخلاف، 6 جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1407 ه ق

و در روایت فقهی در سلسله سند حسن صیقل است که در رجال ذکر می شود و محل کلام است؛(1)

3423 و- روى الحسن الصيقل عن أبى عبيده الحذاء قال قال أبو جعفر عليه السلام كان لسمره بن جندب نخله فى حائط بنى فلان فكان إذا جاء إلى نخلته نظر إلى شىء من أهل الرجل يكرهه الرجل قال فذهب الرجل إلى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فشكاه فقال يا رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم إن سمره يدخل على بغير إذنى فلو أرسلت إليه فأمرته أن يستأذن حتى تأخذ أهلى حذرهما منه فأرسل إليه رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فدعاه فقال يا سمره ما شأن فلان يشكوك ويقول يدخل بغير إذنى فترى من أهله ما يكره ذلك يا سمره استأذن إذا أنت دخلت ثم قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يسرك أن يكون لك عذق فى الجنة بنخلتك قال

ص: 22

1- من لا يحضره الفقيه؛ ج 3؛ ص 103

1- (3). كلام هامش فقيه؛ في التهذيب «فقال رسول الله صلى الله عليه وآله للانصارى: اذهب فاقطعها و ارم بها إليه، فانه لا ضرر و لا ضرار، و في الكافي «و شكوا الأنصارى الى رسول الله صلى الله عليه وآله فأرسل إليه رسول الله صلى الله عليه وآله فأتاه فقال له: ان فلانا قد شكاك و زعم أنك تمر عليه و على أهله بغير اذنه فاستأذن عليه إذا أردت أن تدخل، فقال: يا رسول الله أستأذن في طريقي الى عذقي؟ فقال له رسول الله صلى الله عليه وآله: خل عنه و لك مكانه عذق في مكان كذا و كذا، فقال: لا، قال: فلک اثنان، قال: لا أريد، فلم يزل يزيد حتى بلغ عشره أعذاق، فقال: لا، قال: فلک عشره في مكان كذا و كذا فأبى فقال: خل عنه و لك مكانه عذق في الجنة، قال: لا أريد، فقال له رسول الله صلى الله عليه وآله: انك رجل مضار، و لا ضرر و لا ضرار على مؤمن، قال: ثم أمر بها رسول الله صلى الله عليه وآله فقلعت ثم رمى بها إليه، و قال له رسول الله صلى الله عليه وآله: انطلق و اغرسها حيث شئت» و قال استاذنا الشعراني - مد ظله العالی -: هذا الحديث معتبر منقول بطرق مختلفه عن العامه و الخاصه فلا بأس بالعمل به في مورد و هو أن يكون لرجل عذق في أرض رجل و لا يستأذن في الدخول و- يأبى عن البيع و المعاوضه، و أما إذا تخلف بعض الشروط مثل أن يكون مال آخر غير النخل كشجره التفاح أو زرع أو بناء أو كان الأرض غير مسكونه لا حدو كان الداخل يستأذن إذا دخل أو يرضى بعوضه أو عوض ثمرته فهو خارج عن مدلول الحديث، و يمكن تعميم الحكم بالنسبه الى كل شجره غير النخل و الى الزرع و البناء، و الإضرار بأمر أخرى غير عدم الاستيذان و أما اذا لم يضر و استأذن أو رضى بعوض فوق قيمته فجواز قلع الشجره أو هدم الدار ممنوع، و بالجمله القدر المسلم حرمة اضرار الغير الا أن يكون في أموال حفظها على مالکها ففرط في حفظها و تضرر بتفريطه في الحفظ. فيجوز أن يعمل في ملكه عملا يضر جاره، و على الجار أيضا حفظ ملكه ثم ان الضرر مع حرمة لا يوجب لنا اختراع أحكام من قبل أنفسنا لدفع الضرر، مثلا اذا تلفت غله قريه بأفه لا يجوز لنا الحكم ببراءه ذمه المستأجر من مال الاجاره، أو إذا استلزم خروج المستأجر من الدار و الحانوت و انتقاله الى مكان آخر ضررا لا يجوز لنا المنع من اخراجه و أمثال ذلك كثيره في العقود و المعاملات و لا ينفي عنها بمقتضياتها إذا استلزم ضررا و كذلك لا يحلل به المحرمات كالربا إذا استلزم الامتناع منه ضررا و يجب في كل مورد من موارد الضرر اتباع الأدله الخاصه به.

2- ابن بابويه، محمد بن على، من لا يحضره الفقيه، 4جلد، دفتر انتشارات اسلامي وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم - قم، چاپ: دوم، 1413 ق.

و در مختلف نیز استناد به آن فرموده با فقره فی الاسلام که زیاده از دو نقل دیگر است؛⁽¹⁾

وقال- علیه السلام-: «لا ضرر ولا ضرار فی الإسلام» (1).⁽²⁾

و سیوری در تنقیح الرائج که شرح شرایع است نیز استناد کرده است؛⁽³⁾

ص: 24

1- مختلف الشیعه فی أحكام الشریعه؛ ج 6، ص: 338

2- حلّی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، مختلف الشیعه فی أحكام الشریعه، 9 جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه

مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، دوم، 1413 ه ق

3- التنقیح الرائج لمختصر الشرائع؛ ج 2، ص: 42

وقول الصادق عليه السّلام: المحتكر ملعون «4» و للإضرار بالناس المنهى عنه بقوله «صلى الله عليه وآله وسلم»: لا ضرر و لا ضرار فى الإسلام «5». و هو أقوى. (1)

و ابن فهد حلى در مهذب نیز نقل کرده است؛ (2)

و أراد بخبر الضرار قوله عليه السّلام: لا ضرر و لا ضرار فى الإسلام [1] فإنّ هذا الخبر عام يمكن أن يستند فى ثبوت خيار الغبن إليه، لتضرّر المغبون. (3)

ص: 25

1- حلى، مقداد بن عبد سيورى، التنقيح الرائع لمختصر الشرائع، 4 جلد، انتشارات كتابخانه سيد مرعشى نجفى - ره، قم - ايران، اول، 1404 ه ق

2- المهذب البارع فى شرح المختصر النافع؛ ج 2، ص: 375

3- حلى، جمال الدين، احمد بن محمد اسدى، المهذب البارع فى شرح المختصر النافع، 5 جلد، دفتر انتشارات اسلامى وابسته به جامعه مدرسين حوزه علميه قم، قم - ايران، اول، 1407 ه ق

گرچه حلیون متعدد هستند و حلیون ست مشهور هستند لکن ابن فهد حلی نیز دو نفر است که هر دو قریب هم هستند و وی صاحب عده الداعی و التحصین است؛

و عوالی نیز نقل کرده است؛(1)

93 وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ (2)

و کفعمی در مصباح نیز نقل کرده است؛(3)

وَفِي الْحَدِيثِ لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ

لكل واحد من اللفظين معنى غير الآخر فمعنى قوله لا ضرر أى لا يضر الرجل أخاه فينقص شيئاً من حقه و هو ضد النفع وقوله ولا ضرار أى لا يضر الرجل جاره مجازاه فينقصه بإدخال الضرر عليه فالضرار منهما معا و الضرر فعل واحد و الضراء و

ص: 26

1- عوالی اللئالی العزیزیه؛ ج 1، ص: 220

2- احسائی، ابن ابی جمهور، محمد بن علی، عوالی اللئالی العزیزیه، 4 جلد، دار سید الشهداء للنشر، قم - ایران، اول، 1405 ه ق

3- المصباح (للكفعمی)؛ ص: 346

البأساء الشده و هما اسمان مؤنثان و لا ضرر و لا ضروره عليك أى حاجه (1)

و محقق ثانی نیز در جامع المقاصد به آن استناد کرده است؛ (2)

(2) لا ريب أن في ترك الإنفاق ضررا به و بشريكه، و لا طريق الى دفع الضرر عن الشريك إلا بالإنفاق، فيجب أن يكون إلى دفعه طريق، إذ (لا ضرر و لا ضرار في الإسلام) «1»

وقد نهى النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنْ إِضَاعَةِ الْمَالِ وَ يُعَارِضُ ذَلِكَ بِإِطْبَاقِهِمْ عَلَى أَنَّ الْإِنْسَانَ لَا يُجْبَرُ عَلَى الْإِنْفَاقِ عَلَى مَالِ نَفْسِهِ، وَ لَا عَلَى مَالٍ غَيْرِهِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ ذَا نَفْسٍ مُحْتَرَمَةٍ، وَ قَدْ

ص: 27

1- عاملی، کفعمی، ابراهیم بن علی، المصباح (للكفعمی)، در یک جلد، دار الرضی (زاهدی)، قم - ایران، دوم، 1405 ه ق

2- جامع المقاصد فی شرح القواعد؛ ج 10، ص: 200

ذکر المصنف الوجهین فی التذکره «2»، و تردد فی التحریر «3». (1)

و اما طبق احتمال دوم منتهی المقال و سید سیستانی مراد از علی بن محمد بن بندار علی بن محمد بن ابی القاسم است که منتهی گفته است و جیزه قائل است و سید استناد به کلام وحید بهبهانی و توثیق نجاشی کرده است؛

که در رجال ابن داود توثیق شده است؛ (2)

1053 علی بن محمد بن ابی القاسم

عبد الله بن عمران البرقی المعروف، أبوه ماجیلویه، أبو الحسن [کش] ثقة فاضل فقیه تأدب علی جده لأمه أحمد بن محمد البرقی. (3)

ص: 28

1- عاملی، کرکی، محقق ثانی، علی بن حسین، جامع المقاصد فی شرح القواعد، 13 جلد، مؤسسه قم - ایران، دوم، 1414 ه ق

2- رجال ابن داود؛ ص: 248

3- حلی، حسن بن علی بن داود، رجال ابن داود، در یک جلد، انتشارات دانشگاه تهران، تهران - ایران، 1383 ه ق

و نیز علامه در خلاصه؛ (1)

48 علی بن محمد بن ابی القاسم

عبد الله بن عمران البرقی، المعروف أبوه بما جيلويه

بالجيم و الياء المنقطه تحتها نقطتين قبل اللام و بعد الواو

يكنى أبا الحسن ثقة فاضل فقيه أديب. (2)

در اول؛ تقدم لا ضرر بر خيار و نفی سبيل

در مباحث مکاسب گذشت در عقود خياری اگر خيار موجب ضرر شود اين خيار منتفی است زیرا ضرر بر مسلم نفی شده

ص: 29

1- رجال العلامه - خلاصه الأقوال؛ ص: 100

2- حلی، علامه، حسن بن يوسف بن مطهر اسدی، رجال العلامه - خلاصه الأقوال، در یک جلد، منشورات المطبعه الحیدریه، نجف

اشرف - عراق، دوم، 1381 ه ق

است و خیارى ثابت است که منافی حقی یا ضرر دهند بر غیر نباشد؛

و نیز نفی سبیل هم نفی شده است لکن در نفی سبیل هم بر قدر متیقین اکتفا می شود و اگر با نفی سبیل ضرری بر شخص وارد شود لا ضرر مقدم است؛

لا ضرر از احکام نوعی است و برای امتنان بر همه عباد وضع شده است و آن گونه که ضرر از شخص بر می دارد آن را از شخص آخر هم نفی می کند؛

در موارد تعارض ضررین در شخص واحد به اقل الضررین عمل می شود مثل این که زید دو دینار ضرر کند یا بیست دینار و واضح است که ضرر کم تر عقلایی است؛

و در تعارض ضررین بین دو شخص که از نوع واحد است و امتنان بر هر دو است چون لا ضرر امتنان است بر نوع؛ اگر آن را منصرف به نوع بدانیم در فرضی که مثلاً زید ده دینار ضرر

ص: 30

ببیند یا عمرو بیست دینار ضرر اقل بر زید درست است و اگر حکم شخصی باشد که بعید است ضرر به نفس و تحمل آن برای دفع ضرر
اکثر به غیر لازم نیست؛

در تعارض ضررین به شخص واحد که جنس ضرر متفاوت است ملاحظه دلیل و مصلحت می شود مثلا اگر زید یا ده دینار ضرر ببیند یا
آبروی او در خطر باشد تعارض این دو به اقتضا و ملاک است و لذا ضرر مالی مقدم می شود بر ضرر به عرض او؛

در تخصیص نفی سبیل به قدر متیقن اکتفا می شود و آن ملکیت سابق است یعنی ملکیت قهری اولیه به ارث؛

کما این که در مکاسب شیخ ذکر شد؛ نعم: استدراک از عدم ثبوت خیار؛ یحکم بالارش، لو کان العبد او ثمنه معیبا.

و یشکل عدم ثبوت خیار فی الخيارات الناشئه عن الضرر، من جهة قوه ادله نفی الضرر.

ص: 31

زیرا نفی ضرر بر عدم خیار مقدم است و اگر ضرر داشته باشد خیار ثابت است؛

فلا یبعد الحکم بثبوت الخیار للمسلم المتضرر من لزوم البیع

زیرا ضرر از مسلم برداشته شده است

بخلاف ما لو تضرر الکافر فان هذا الضرر انما حصل من کفره الموجب لعدم قابلیته کافر تملک المسلم الا فیما خرج بالنص؛ مثل استفاده ملکیت علی المبنی

لکن ضرر از کافر نفی نشده است زیرا آن چه موجب ضرر بر وی است کفر وی است؛

لا ضرر فقط ضرر از مسلم را نفی می کند؛

فلذا غیر از جوهری کافر خود مانع است در بردن ارث و منافع دیگر و کفر او مانع است از این که لا ضرر حکمی بر نفع وی وضع نماید؛

ص: 32

در دوم: تعارض لا ضرر و استصحاب؛

تقدم لا ضرر بر استصحاب؛

در موردی که استصحاب حکم سابق ضرری باشد لا ضرر مقدم است؛

** لا ضرر اثبات غرر و خیار و ارش نمی کند بلکه حکم ضرری را نفی می کند و غرر و جبران ضرر و غیر آن از عمومات فوقانی فهم می شود؛

در سوم: [أحادیث نفی الضرر]

ینه قد استدل علیها بأخبار کثیره.

بحث سندی روایات لا ضرر:

منها (موثقه زراره عن أبي جعفر عليه السلام: إن سمره بن جندب كان له عذق نخلة خرما في حائط باغ لرجل من الأنصار و كان منزل الأنصاري بباب البستان و كان سمره يمر إلى نخلته و لا يستأذن من الأنصاري فكلمه الأنصاري أن يستأذن إذا جاء،

ص: 33

فأبى سمره، فجاء الأنصاري إلى النبي صلى الله عليه وآله فشكا إليه فأخبر بالخبر فأرسل رسول الله وأخبره بقول الأنصاري وما شكاه فقال إذا أردت الدخول فاستأذن فأبى فلما أبى فساومه بفروش نخله را حتى بلغ من الثمن ما شاء الله فأبى أن يبيعه نخله را فقال لك بها به مقابل اين نخله عذق في الجنة فأبى أن يقبل فقال رسول الله صلى الله عليه وآله للأنصاري اذهب فاقلعهما بكن و ارم بها إليه بينداز فإنه لا ضرر و لا ضرار).

که در کافی شریف وارد شده است؛(1)

8- علی بن محمد بن بندار عن أحمد بن أبي عبد الله عن أبيه (محمد بن خالد برقی) عن بعض أصحابنا عن عبد الله بن مسكان عن زرارہ عن أبي جعفر عليه السلام قال:

إن سمره بن جندب كان له عذق و كان طريقه إليه في جوف منزل رجل من الأنصار فكان يجي ء و يدخل إلى عذقه بغير إذن

ص: 34

من الأنصاري فقال له الأنصاري يا سمره لا تزال تقاجننا على حال لا نحب أن تقاجننا عليها فإذا دخلت فاستأذن فقال لا أستأذن في طريق و هو طريقي إلى عذقي قال فشكا الأنصاري إلى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فأرسل إليه رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فأتاه فقال له إن فلانا قد شكاك وزعم أنك تمر عليه وعلى أهله بغير إذنه فاستأذن عليه إذا أردت أن تدخل فقال يا رسول الله أستأذن في طريقي إلى عذقي فقال له رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم خل عنه و لك مكانه عذق في مكان كذا و كذا فقال لا قال فلک اثنان قال لا أريد فلم يزل يزيده حتى بلغ عشره أعذاق فقال لا قال فلک عشره في مكان كذا و كذا فأبى فقال خل عنه و لك مكانه عذق في الجنة قال لا أريد فقال له رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم إنك رجل مضار و لا ضرر و لا ضرار على مؤمن قال ثم أمر بها رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فقلعت ثم رمى بها

ص: 35

إليه وقال له رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم انطلق فاغرسها حيث شئت. (1)

علی بن محمد بن بندار؛

که از مشایخ کلینی است یا هم که علی بن محمد بن ابی القاسم است که نجاشی توثیق کرده است؛ پدر احمد یعنی محمد بن خالد ادعا شده است که از ضعفاء نقل می کرد؛ و ابن مسکان و زراره از اجلاء هستند؛

و به الفاظ دیگر هم وارد شده است؛

و سند این روایت فقیه نیز فرق دارد و حسن صیقل محل کلام است؛ (2)

(وفی روايه الحذاء عن أبي جعفر عليه السلام: مثل ذلك إلا أنه فيها بعد الإباء ما أراك يا سمره إلا مضارا ضرر زننده اذهب یا

ص: 36

1- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی (ط - الإسلامیه)، 8 جلد، دار الکتب الإسلامیه - تهران، چاپ: چهارم، 1407 ق.

2- من لا يحضره الفقيه؛ ج 3؛ ص 103

فلان فقلعها و ارم بها وجهه) إلى غير ذلك من الروايات الواردة في قصة سمره و غيرها این روایات وارده در باب سمره و هی کثیره و قد ادعی فخرالمحققین -ایضاح الفوائد - 771 تواترها روایات لا ضرر مع اختلافها روایات لفظا و موردا مورد هر کدام جای مخصوصی است ؛

هم لفظ و هم سند و هم مصدرشان در روایات شیعه و عامه متفاوت است و در فقیه و کافی نیز سندها مختلف است؛

3423 و- روی الحسن الصبیقل عن أبی عبیده الحذاء قال قال أبو جعفر علیه السلام کان لسمره بن جندب نخله فی حائط بنی فلان فکان إذا جاء إلى نخلته نظر إلى شیء من أهل الرجل یکرهه الرجل قال فذهب الرجل إلى رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فشکاه فقال یا رسول الله إن سمره یدخل علی بغیر إذنی فلو أرسلت إليه فأمرته أن یرسلها حتى تأخذ أهلی حذرهما منه فأرسل إليه

ص: 37

رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فدعا فقال يا سمره ما شأن فلان يشكوك و يقول يدخل بغير إذنى فترى من أهله ما يكره ذلك يا سمره
استأذن إذا أنت دخلت ثم قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يسرك أن يكون لك عذق فى الجنة بنخلتك

قال لا قال لك ثلاثه قال لا قال ما أراك يا سمره إلا مضارا اذهب يا فلان فاقطعها و اضرب بها وجهه فليكن المراد به تواترها روايات إجمالا
بمعنى القطع بصدور بعضها از اخبار - به تواتر اجمالی یعنی بعضی از روایاتش صحیح است - تواتر معنوی جایی است که الفاظ مختلف
ولی در معنی متحد هستند مثل شجاعت امیرالمومنین علیه السلام - تواتر لفظی جایی است که الفاظ و مورد یکی است مثل من كنت
مولاه فهذا على مولاه

ص: 38

و الإنصاف أنه ليس في دعوى التواتر كذلك اجمالی جزاف گزافه نیست و هذا پذیرش بعض روایات و ضعف بعضی دیگر مع استناد المشهور إليها روایات لا ضرر

موجب لکمال الوثوق بها و انجبار ضعفها روایات لا ضرر مع أن بعضها موثقه مثل موثقه زراره

فلا مجال للإشكال فيها من جهة سندها روایات لا ضرر كما لا يخفى البتة در فقیه لا ضرر و لا ضرر فی الاسلام دارد که اصل صحت زیادی روایت، این را قبول می کند و اکثرا در محاورات عقلا احتمال نقصان هست نه زیاده.

در چهارم؛ المراد من نفي الضرر]

بحث دلالتی روایات لا ضرر:

و أما دلالتها روایات لا ضرر فالظاهر أن الضرر هو ما يقابل النفع من النقص في النفس أو الطرف در دست و یا پا مثلا

ص: 39

أو العرض أو المال تقابل العدم و الملكة بين ضرر و نفع - نسبت بين دو شیء یا متمثلین است یا متخالفین و یا متقابلین و تقابل چهار قسم است: تضایف، تضاد، ایجاب و سلب و عدم و ملکه که یکی عدمی است و دیگری وجودی

كما أن الأظهر أن يكون الضرر بمعنى الضرر یعنی ضرار مصدر مفاعله به معنی ضرر طرفینی نیست و به معنی جزای ضرر و مثلاً غرامت نیست بلکه مرادش ضرر زدن است جیء به تأکیداً كما يشهد به إطلاق المضار على سمره و حکى عن النهایه لا فعل الاثنین

وإن كان هو فعل الاثنین الأصل فی باب المفاعله و لا الجزاء على الضرر که جزایی در مقابل ضرر داده شود؛ لعدم تعاهده معهود نیست این معنی فعل اثنینی من باب المفاعله و بالجمله لم یثبت له معنی آخر غیر الضرر و ضرار به معنی ضرر و تأکید است برای ضرر اول

ص: 40

كما أن الظاهر أن يكون لا در فقره لا ضرر لنفى الحقيقه كما هو دلالت لا بر نفى حقيقت؛ الأصل فى هذا التركيب حقيقه أو ادعاء كنايه عن نفى الآثار آثار وضعى يا تكليفى كما هو نفى آثار

الظاهر من مثل

(: لا صلاه لجار المسجد إلا فى المسجد)

و (: يا أشباه الرجال و لا رجال)

فإن قضيه البلاغه فى الكلام هو إرادته نفى الحقيقه ادعاء اين دو مثال نفى كمال است و در مثل لا صلوه الا بفاتحه الكتاب يا لا صلوه الا بطهور نفى حقيقت است ادعائا

لا نفى الحكم بگوييم حكم ضررى نيست أو الصفه نفى صفتى باشد

مثلا بگوييم ضررى نيست كه جبران و تدارك نشود كما لا يخفى لا ضرر حكم ضررى را بر مى دارد اما اثبات جبران و تدارك ضرر و يا افاده ي ضمان نمى كند

ص: 41

و نفی الحقیقه که از لای نفی جنس فهمیده می شود ادعاء بلحاظ الحکم أو الصفه غیر نفی أحدهما نفی حکم یا صفت ابتداء مجازا فی التقدير که حکم یا صفت ضرر محذوف باشد

أوفی الکلمه یعنی از کلمه لا ضرر حکم یا صفت ضرری فهمیده شود - در این فرض که مجاز در کلمه است محذوفی نداریم مثل حکم یا صفت بلکه از خود کلمه معنایی دیگر اراده می شود - مجاز در حذف و تقدیر گرفتن خلاف بلاغت است خلاف مجاز در کلام مما لا یخفی علی من له معرفه بالبلاغه؛

و قد انقذح بذلک که لای نفی جنس برای نفی حقیقت است ادعانا و مجاز در حذف یا کلمه باشد

بُعد إرادة نفی الحکم الضرری نفی حکم ضرری که مقدر است بشود

أو الضرر الغير المتدارک

ص: 42

نفی صفت شود یعنی آن چنان ضرری که غیر متدارک باشد نداریم

أو إرادة النهی من النفی جدا از لای نفی جنس در لا ضرر لای نفی شرعی فهمیده شود

ضروره مفعول له - تعلیلی بر بعد اراده معانی ثلاثه مذکوره یعنی نفی حکم و نفی صفت و نفی نفی شرعی بشاعه نامناسب است استعمال الضرر و إرادة خصوص سبب من أسبابه ضرر استعمال شود و مراد اسباب ضرر باشد

أو خصوص الغير المتدارک منه ضرر استعمال شود و مراد ضرر غیر متدارک باشد - تدارک بعضی ضررها با فسخ و یا خیار برداشته می شود

و مثله مثل بیان سابق نامناسب است؛ که از لا ضرر یا وصف ضرر یا حکم ضرر به نحو تقييد اراده شود؛

ص: 43

لو أريد ذاك بنحو التقييد فإنه اراده به نحو تقييد و إن لم يكن ببعيد به نحو مجاز در حذف و اضممار؛ كلمه ای مقدر و محذوف باشد؛

یا مجاز در كلمه باشد یعنی از كلمه معنای فهم شود؛ بعید نیست

إلا أنه اراده به نحو تقييد بلا دلاله عليه بدون دلالت و قرينه بر اراده به نحو تقييد غير سديد غير صحيح است

و إرادة النهی من النفي نهی شرعی از نهی استفاده شود

و إن كان ليس بعزیز إلا أنه لم يعهد من مثل هذا التركيب معهود و معروف و متداول نیست از تركيب لا ضرر و لا ضرار بلکه متعارف همان نفی حقیقت است ادعائاً

و عدم إمكان إرادة نفی الحقیقه حقیقه چون نفی حقیقت حقیقتاً ممکن نیست لا یکاد یکون قرینه نمیتواند قرینه باشد بر علی

ص: 44

إرادة واحد منها معاني سه گانه مذكوره بعد إمكان حمله حمل لا ضرر علی نفيها حقیقت ادعاء

بل كان هو الغالب فی موارد استعماله غالب در استعمال لا نفي جنس اگر حقیقت ادعا نشود نفي حقیقت است ادعانا

- یعنی نفي حکم است به لسان نفي موضوع مثل لا غش بین المسلمین

لا ضرر اگر تعمیم داشته باشد احکامی که موضوع اولی آن ها ضرری است یعنی موضوع همراه ضرر است ظاهراً مثل خمس و زکات و جهاد و را بر نمی دارد:

ثم الحكم الذی أريد نفيه بنفي الضرر هو الحكم الثابت للأفعال برای موضوعات بعناوینها به عنوان اولی

- مثل وضو که حکم اولی اش وجوب است و اگر ضرر داشت این وجوب برداشته می شود

ص: 45

صدق اول؛ نسبت قاعده لا ضرر با ادله احکام اولیه؛

و من هنا؛

از آن جا که قاعده لا ضرر حکم ثابت بر عناوین اولیه احکام را نفی می کند؛

لا- یلاحظ النسبه بین أدله نفيه نفی ضرر و أدله الأحكام و تقدم أدلته لا ضرر على أدلتها احکام اولیه مع أنها عموم من وجه مثل وضوی ضرری که لا- ضرر حکم وضورا بر می دارد حیث إنه یوفق بینهما لا- ضرر و احکام اولیه عرفا بأن الثابت للعناوین الأولیه اقتضائی این موضوع خاص اقتضای حکمی را دارد

یمنع عنه فعلا مانعی فعلی برای اثبات حکم بر این موضوع وجود دارد ما عرض علیها مانع عارض شده است برای اقتضای

ص: 46

خاص ادله اولیه من عنوان الضرر بأدلته عنوان ضرر که مانع است بر ادله اولیه اقتضایی مقدم می شود

كما هو الحال فی التوفیق بین سائر الأدله المثبتة أو النافية لحکم الأفعال بعناوینها الثانویه حکم اولی متعلق نذر است که باید وفاء شود و حکم ثانوی که مثبت حکم است این است که متعلق باید رجحان شرعی داشته باشد

و الأدله المتکفله لحکمها افعال بعناوینها الأولیه -

لا- ضرر و لا- حرج یا حدیث رفع که عنوان ثانوی هستند برای نفی حکم حکومت واقعی دارند بر عناوین اولیه اما مثل خطا و نسیان حکومت ظاهریه دارند اما مصنف قائل به جمع عرفی است یعنی حکم در عناوین اولیه اقتضایی است و عناوین ثانویه آن حکم اقتضایی را بر می دارند و مانع فعلی مقدم بر آن هاست؛

ص: 47

نعم ربما يعكس الأمر مانع فعليّ كه ضرر است موجب نمی شود رفع حکم فعلی را فیما أحرز بوجه معتبر أن الحكم فی المورد لیس بنحو الاقتضاء بل بنحو العلیه التامه مثل انقاذ غریق كه ولو با ضرر باشد حکم اوای و جواب انقاذ را بر نمی دارد و در موارد تراحم اهم و مهم كه در فعل مزاحمت دارند

لا ضرر مقدم است بر احكام اولیه یا به توفیق و جمع عرفی و در مواردی باید دید كه از عنوان تعارض و حكومت و ورود بر احكام اولیه دارد و در مواردی تخصیص به غیر مورد ضرر كه ذكر می شود؛

ادامه نسبت لا ضرر با ادله اولیه؛

و بالجمله الحكم الثابت بعنوان أولى تاره يكون بنحو الفعلیه مطلقا انقاذ غریق مؤمن مثلا أو بالإضافة إلى عارض دون عارض مثل اكل میتة اگر موجب حفظ نفس باشد به قدر ضرورت بدلاله لا يجوز الإغماض عنها

ص: 48

از حکم اولی بسبب دلیل حکم العارض مانع المخالف له صفت مانع - که مخالف است با حکم عنوان اولی فبقدم دلیل ذاک العنوان دلیل حفظ نفس علی دلیله بر دلیل لا ضرر و أخرى یكون علی نحو لو كانت هناك دلاله حکم بر موضوع اولی للزم الإغماض عنها از مانع و لا ضرر بسببه عرفا حیث کان اجتماعهما دلیل اولی و لا ضرر قرینه علی أنه بمجرد المقتضى حکم اولی اقتضائی است نه علت تامه و أن العارض مانع فعلى هذا لا ضرر مانع است و مقدم بر عناوین اولی و لو لم نقل بحکومه دلیله لا ضرر علی دلیله احکام اولی لعدم ثبوت نظره إلى مدلوله که ادله لا ضرر حاکم بر لا ضرر باشد طبق نظر شیخ اعظم کما قیل

صدف دوم؛ فرع:

خلاف بین الاعلام آخوند و شيخ رزقنا الله شفاعتهما

در مورد خود حکم ضرری هم کلمات اعلام نشان می دهد مراد نفی حکم است به لسان نفی موضوع و این که شیخ اعظم فرموده لا ضرر ای لا حکم ضرری ناصواب است اما در این مقال خلاف سابق حق با شیخ است:

آخوند می فرماید حکم اولی اقتضائی است یعنی جعل دارد اما علت تامه نیست، اما جعل احکام به نحو قضیه حقیقیه است پس اگر موضوع محقق شد قهرا حکم بار می شود و این حکم فعلی می شود

- بر این فرض که در فرض ضرر حکم و عنوان اولی اقتضائی باشد نه علت تامه، لا ضرر مقدم است و حکم اولی ملغی است و در غیر مورد ضرر چون مانعی نیست باید علی القاعده به حکم اولی عمل نمود یعنی حکم اولی علت تامه است نه

ص: 50

اقتضایی و چگونه ممکن است یک دلیل هر دو فرض اقتضاء و فعلیت را با هم افاده کند و بگوید در فرض ضرر حکم اقتضایی است و با

ظهور مانع به دلیل لا ضرر حکم اولی رفع و برداشته می شود و در فرض عدم ضرر حکم اولی تام است و لازم الاجزاء -

مگر گفته شود در هر دو مورد اقتضایی است یعنی در فرض عدم وجود مانع باز هم حکم اولی اقتضایی است باز در این فرض چون حکم فعلی نیست باید بگوییم پس امثال آن لازم نیست

- اگر بگوییم مراد از اقتضاء یعنی مصلحت و محبوبیت داشتن فعل که طبق مبنای خود مرحوم آخوند صرف مصلحت و محبوبیت برای اتیان عمل کافی است، این لزوماً به معنی وجوب امثال نیست، نهایت این که بگوییم اگر انجام دهیم مطلوب مولی

ص: 51

است و این محبوبیت و مصلحت نیز با فرض وجود مانع از بین خواهد رفت؛

صدف سوم؛ فرع:

حکومت لا ضرر بر احکام اولیه:

دلیل حاکم تصرف در عقد الحمل می کند یعنی دلیل حرج و ضرر جعل حکم نیست بلکه در واقع تقیید احکام اولیه است

یعنی ادله لا ضرر ناظر است بر ادله احکام اولیه و مقید می کند احکام اولیه را و ربطی به موضوع ندارد خلاف آنچه فرمود لا ضرر ناظر بر ادله احکام اولیه نیست

یعنی ادله لا ضرر مقید احکام اولیه نمی باشد و احکام اولیه ضرری را بردارد بلکه در موضع تصرف دارد

آخوند رضوان الله تعالی علیه می فرماید لا ضرر نفی موضوع می کند ادعانا و به تبع آن نفی حکم می شود که این همان

ص: 52

حاکم بودن لا ضرر است که در موضوع عناوین اولی تصرف می کند

چون حکومت یا تصرف در عقد الوضوع است - مبنای آخوند رضوان الله تعالی علیه - که موضوع ضرری را بر می دارد ادعانا و لذا حکمی نخواهد بود تعبدا؛

زیرا حکم تابع موضوع است و با انتفای موضوع حکم هم منتفی خواهد بود

یا در عقد الحمل - نظر شیخ رضوان الله تعالی علیه - که احکام اولیه قید می خورد به لا ضرر و لا حرج مثل لا ضرر و لا حرج مقید ادله اولیه است یعنی ناظر بر موضوع نیست و موضوع ثابت است لکن اطلاق این حکم اولیه شمول آن با لا ضرر و حرج قید می خورد و این حکم نسبت به احکام اولیه ضرری منتفی است؛

ص: 53

صدف چهارم؛ نسبت قاعده لا ضرر با احکام ثانویه؛

نسبت دو دلیل عارض بر عناوین اولی؛

ثم انقدح بذلك که لا ضرر بر ادله احکام اولیه حاکم است؛

حال توارد دلیلی العارضین دو مانع عارض شده بر عناوین اولی کدلیل نفی العسر و دلیل نفی الضرر مثلاً

یعنی هم نفی عسر و هم نفی ضرر هر دو منافی حکم اولیه هستند

فیعامل معهما نفی عسر و نفی حرج معامله المتعارضین که هر دو ثانویه اند - یکی دارای ملاک است که محل مرجحات است یا تخییر یا رجوع به اصول عملیه لو لم یکن من باب تزاحم المقتضیین هر دو مقتضی دارند

وإلا

اگر نسبت بین دو دلیل وارد بر حکم اولیه مثل نفی عسر و نفی حرج از باب تعارض نباشد

ص: 54

فيقدم ما از دو دليل وارد؛ نفی عسر و نفی حرج؛ کان مقتضیه؛ از دو دليل وارده أقوى

وإن کان دليل الآخر أرجح و أولى باید دید اقتضای کدام یک أقوى است در مقام فعلیت ولو دليل دیگر أرجح باشد

و لا یبعد أن الغالب فی توارد العارضین مثل نفی عسر و نفی حرج أن یکون من ذاک الباب تراحم مقتضیین بثبوت المقتضی فیهما در عارضین؛

مع تواردهما توارد دو مانع با وجود اقتضاء در هر کدام

لکن بعید نیست که در این موارد که دو مانع هم زمان وارد بر ادله می شوند از باب تراحم باشد غالباً زیرا هر دو اقتضا و ملاک دارند؛

لا من باب التعارض لعدم ثبوت ملاک و اقتضا إلا فی أحدهما مانعین - نفی عسر و نفی حرج

ص: 55

كما لا يخفى هذا حال تعارض الضرر مع عنوان أولى حكم أولى أو ثانوى آخر نقي عسر

همین کلام که ذکر شد در غلبه تراحم بین دو دلیل عارض و مانع وارده بر دلیلین در تعارض لا ضرر و ادله اولیه و نیز ثانویه نیز جریان دارد؛

صدف پنجم؛ تعارض لا ضرر و ضرر دیگر؛

و أما لو تعارض لا ضرر مع ضرر آخر فمجمل القول فيه أن الدوران چون تراحم است نه تعارض إن كان بین ضرری شخص واحد أو اثنين فلا مسرح إلا لاختيار أقلهما اقل ضررين اختيار شود چون عقل حکم می کند ضرر اقل ارجح است و رجحان آن به قلت ضرر است لکن باید در این موارد هم ملاحظه دو ضرر نسبت به شخص واحد و نسبت ضرر نسبت به دو فرد مختلف با

ص: 56

نظر به شخصیت و نوعیت احکام شود و این مطلب کلیت ندارد بلکه ملاحظه نوعیت و شخصیت احکام لازم است

لوکان

وإلا اگر ضرر ها مساوی باشد فهو مختار در فرض دو ضرر بر شخص واحد

اما اگر دو ضرر است بین شخص و شخص آخر لازم نیست تحمل ضرر نماید ولو ضرر وارده به شخص آخر بیشتر باشد:

لکن در احکام نوعیه و احکام امتنانه و مننی که خداوند بر عباد گذاشته است ملاحظه همه افراد لازم است

و أما لو كان بين ضرر نفسه و ضرر غيره ف الأظهر عدم لزوم تحمله الضرر تحمل ضرر لازم نیست ولو ضرر غیر، اکثر باشد

زیرا دلیلی بر تحمل ضرر بر خود ندارد مگر در احکام نوعی و امتنانی که همه افراد به منزله شخص واحد هستند و نمی تواند برای دفع ضرر خود به ضرر دیگری ملتزم شود

ص: 57

ولو كان ضرر الآخر أكثر فإن نفيه نفى ضرر از شخص يكون للمنه على الأمه و لا منه على تحمل الضرر منت با تحمل ضرر نمی سازد

لدفعه عن الآخر تا با ضرر اقل ضرر اكثر از دیگری دفع شود و این کان أكثر

لكن احكام امتناني و خود لا ضرر برای منت و امتنان است و امتنان با این نمی سازد که خود شخص ضرری را بپذیرد تا ضرری از دیگری دفع شود ولو اكثر

لكن احكام نوعیه لا ضرر این فرد و لا ضرر شخص دیگر معارض هم هستند

استدراك از قبل؛ که تحمل ضرر اقل ولو موجب تحمل ضرر برای غیر شود لازم نیست؛

نعم

ص: 58

استدراک از ما قبل لو کان الضرر متوجها إلیه لیس له دفعه ضرر را عن نفسه یا پیراده علی الآخر؛ ضرر را به دیگری برگرداند

لکن در تعارض ضرر بین خود و دیگری نمی تواند ضرر را از خود بردارد و بر دیگری وارد کند مثلا آبی که در بالوعه جلوی منزلش جمع شده است را نمی تواند به اقتضای لا ضرر از خود دور کند و به درب خانه همسایه بریزد به این دلیل که لا ضرر می گوید ضرر بر نفس لازم نیست زیرا لا ضرر شامل غیر هم می شود و او نیز نباید ضرر ببیند و احکام نوعیه و امتتانیه این گونه اند

یا مثلا تقیه که رخصتی است بر شیعیان تا در مواردی که به لزوم نرسیده خود را نجات دهند؛ کسی نمی تواند با تقیه و نجات نفس خود فرد دیگری را به خطر اندازد

ص: 59

بلکه اگر ضرر وی کمتر باشد مثلاً کسی که ریاست دارد اگر تقیه کند ممکن است به اندازه که عرفاً ضرر هم نباشد ریاستش خدشه یابد و کسی که ریاست ندارد جانش در خطر باشد مقتضای احکام امتنانیه و منت بر عباد و نوع آنان و لزوم حفظ نفس نوع مومنین اجازه دفع ضرر اندک خود و توجه آن به فردی که ضرر عظیم دارد نمی دهد

صدق ششم؛ ملاحظه نوعیت احکام؛

اللهم إلا- أن يقال إن نفي الضرر و إن كان للمنه لسان لا ضرر منت است إلا أنه بلحاظ نوع الأمه منت نوعی است و برای همه امت یعنی همه امت به منزله شخص واحد هستند نه منت شخصی که فرد فقط ضرر را از خود بردارد ولو ضرر به دیگری وارد شود و اختیار الأقل بلحاظ النوع منه هر کدام کمتر است اختیار شود فتأمل

ص: 60

اگر این معنی درست باشد باید بشود گفت که لا حرج و نفی عسر و حدیث رفع و ما لا یطاق اراده نوعیت از آن ها بشود و کسی ملتزم به این امر نشده است البته در مواردی که ضرر برداشته نمی شود در فرض ضرر ضمان است به دلیل عمومات.

امر دیگر این که حدیث رفع و نفی عسر و حرج و ما لا یطاق و در فرض رابطه بین عبد و مولی منت شخصیه است یعنی اگر وضو ضرری باشد، طهارت آبی نشاید و باید تیمم کرد، اگر طاقت بر نماز قائم ندارد فعودا بخواند اما در رابطه بین خود عباد نسبت به هم تسهیل عباد نیز به فرض روابط بین مکلف و عبد با مولی برمی گردد

اما خود عباد نسبت به هم نمی توانند به پشتوانه نفی ضرر و نفی عسر و لا حرج و لا ضرر ضرر و ضراری به فرد دیگر وارد کنند چون لسان امتنان با وارد کردن ضرر به دیگران ولو ضرر اقل هم باشد نمی سازد و واضح است این معنی باطل است؛

ص: 61

صدف هفتيم؛ لا ضرر رخصت است يا عزيزتم؛

سيد يزدى در عروه الوثقى مساله اى در باب تيمم فرموده و آن را رخصت مى داند؛ (1)

18 مساله إذا تحمل الضرر و توضاً أو اغتسل

فإن كان الضرر فى المقدمات من تحصيل الماء ونحوه وجب الوضوء أو الغسل و صح و إن كان فى استعمال الماء فى أحدهما

بطل و أما إذا لم يكن استعمال الماء مضراً بل كان موجبا للحرج و المشقه كتحمل ألم البرد أو الشين مثلاً فلا يبعد الصحة و إن كان يجوز معه التيمم لأن نفي الحرج من باب الرخصه لا العزيمه و لكن الأحوط ترك الاستعمال و عدم الاكتفاء به على فرضه فيتيمم أيضا . (2)

ص: 62

1- العروه الوثقى (للسيد اليزدى)؛ ج 1، ص: 473

2- يزدى، سيد محمد كاظم طباطبايى، العروه الوثقى (للسيد اليزدى)، 2 جلد، مؤسسه الأعلمى للمطبوعات، بيروت - لبنان، دوم، 1409 هـ ق

نفس آب ضرر دارد یعنی حکم ضرری است در این فرض وضو بگیرد باطل است - لکن در فرضی که ضرر ندارد بلکه مستلزم حرج است بر مکلف وضویش صحیح است زیرا نفی حرج رخصت است؛ در اخبار حرج نیز نفی شده و حکم حرجی نیز جعل نشده است و لا یرید بکم العسر بر این فروض شامل است؛

لکن احکام امتنانی برای این امر وضع شده است که بر مکلف منتی بگذارد و توسعه ای به او بدهد؛ گرچه ملاحظه نوعیت و شخصیت احکام و نیز عبادت و معاملات باید شود؛

زیرا اقتضای نوعیت این است که امتنان بر همه باشد و همه مکلفین در حکم فرد واحد خواهند بود؛ لکن اگر چه سید لا حرج را من باب رخصت می داند لکن ضرر یا خوف از و ظن بر آن را رخصت نمی داند و الا در باب حج قائل به بطلان حج کسی نمی دادند که خوف از و یا دارد؛

ص: 63

سیدسبزواری در این باب حاشیه ای فرموده که قائل به رخصت است به این بیان لازمه امتنان بر مکلف این است که الزام از او برداشته باشد تا ملزم به به انجام فعل یا ترک نباشد؛

(62) لأنّ نفي الحرج امتنان على المكلف، ويكفي في الامتنان نفي الإلزام فقط، فلا ربط لأدله نفي الحرج بالملاك أصلاً، بل وكذا لا ربط لها بأصل الطلب لأنّ الحرج إنّما يحصل من الإلزام فقط، فيكون مفاد الأدله - الداله على وجوب الطهاره المائيه مع أدله الحرج - استحباب الطهاره المائيه في موارد الحرج كما في جميع الأوامر الوارده في المندوبات مع استفاده النذب منها من القرائن الخارجيه. (2)

ص: 64

1- مهذب الأحكام (للسبزواری)؛ ج 4، ص: 344

2- سبزواری، سید عبد الأعلى، مهذب الأحكام (للسبزواری)، 30 جلد، مؤسسه المنار - دفتر حضرت آیه ...، قم - ایران، چهارم،

1413 ه ق

لكن باعزيمت هم اين الزام به طريق اولی برداشته می شود؛

صدف هشتم؛ مراد از فی در فی الاسلام برای ظرف است یا سبب؛

ظرف باشد یعنی افعالی که مشتمل بر ضرر است در احکام شرعی وجود ندارد؛

سبب باشد یعنی افعال مشتمل بر ضرر غیر متدارک به سبب حکم شرعی جعل نشده است؛

لذا در حاشیه مامقانی فرموده است؛ (1)

قوله طاب ثراه مضافا الى انّ ظاهر قوله (-ص-) (-اه-)

هذه هي المناقشه الثالثه على الاحتمال الثاني وتوضيحها انّ الظاهر انّ قوله صلّى الله عليه وآله في الإسلام متعلّق بالضرر فهو ظرف له و الإسلام عباره عن الأحكام ولا شكّ في أنّ الأحكام ليست ظرفا للافعال المشتمله على الضرر الغير المتدارك

ص: 65

1- حاشیه علی رساله لا ضرر (للمامقانی)؛ ص: 332

إذ لا معنى لمثل قولنا ليس أفعال مشتمله على الضرر في الأحكام الشرعيّة اللهمّ ألا ان يجعل كلمه في للسببيّه فيكون المراد أنّه ليس أفعال مشتمله على الضرر الغير المتدارك بسبب الأحكام الشرعيّه و ذلك لحكم الشارع بالتدارك و هو كما ترى لانّ جعل كلمه في للسببيّه تجوّز مفتقر الى الدليل كما لا يخفى

و ذلك لحكم الشارع بالتدارك؛

لسان لا ضرر گرچه امتنان است ولی تبیین آن این که لا ضرر حکم ضرری را نفی می کند و ظاهر این که اگر فی به معنی سببیت باشد و این امر فهم شود که شارع حکم به تدارک نماید بعید است زیرا لا ضرر اثبات حکم نمی کند بلکه صرفاً جعل را نفی می کند کما این که در بحث خیار نیز ذکر شد که لا ضرر اثبات خیار نمی کند بلکه حکم ضرری که در اثر آن خیار برای ذی خیار ثابت شود را نفی می کند؛ و اثبات خیار با ادله خیار است نه لا ضرر؛

ص: 66

**** امر دوم از کلام مامقانی؛**

مراد از ضرر منفی آیا ضرر غیر متدارک است؛ در این فرض وقتی آب برای وضو ضرر دارد چگونه لا ضرر آن را نفی کند تا نوبت به تیمم
برسد؛

قوله طاب ثراه مع انّ اللّٰزم من ذلك (- اه-)

هذه هي المناقشة الرابعة و توضيحها انّه على تقدير حمل الضرر المنفّي في الأخبار على الضرر الغير المتدارك. لا يصحّ التمسك بها لنفي
الحكم الضرري المتعلق بالمكلف مثل نفى وجوب الوضوء لإثبات التيمم عند التضرر من استعمال الماء

و مثل نفى وجوب الحجّ مع العلم بالضرر أو ظنّه في الطريق

ص: 67

در حالی که بعضی اعلام با خوف ضرر یا ظن ضرر مثل وبا حج را باطل می‌دانند ولو این که نباشد یعنی موضوع همان خوف است نه ضرر خارجی و واقعی؛

فإنَّ الشَّارِعَ لَمْ يَجْعَلِ لِلضَّرَرِ الْوَقَاعِ فِيهِمَا تَدَارِكًا وَ الْمَعْنَى الْمَذْكُورَ لِلْحَدِيثِ مُقْتَضَاهُ الْأَخْبَارُ عَنْ أَنَّ كُلَّ ضَرَرٍ مُتَدَارِكٍ بِحُكْمِ الشَّرْعِ وَ لَيْسَ ضَرَرٌ غَيْرُ مُتَدَارِكٍ فَلَا زَمَّ ذَلِكَ أَنْ

يَكُونَ ضَرَرُ الْوَضُوءِ الْحَاصِلِ مِنْ اسْتِعْمَالِ الْمَاءِ مُتَدَارِكًا وَ لَيْسَ (- كك-) - كَذَلِكَ؛ شَارِعُ ضَرَرِ مُتَدَارِكٍ بِهِ حُكْمُ شَرْعٍ رَافِعٍ مِى كُنْد

این در حالی است که ضرر وضو با آب ضرری غیر متدارک است؛

و لا ضرر نیز ضرر غیر متدارک را - در فرض - نفی می‌کند

و (- ح-) فلا ينطبق الحديث على ارتفاع الوضوء و وجوب التيمم

ص: 68

زیرا ضرر آن‌ها (ضرر وضو) توسط شارع متدارک نیست تا لا ضرر آن‌ها را نفی کند؛

فكان اللازم ان لا يتمسكوا به مع انهم لم يفرقوا في الاستدلال بالقاعده المستفاده من ذلك الحديث بين الضرر المتعلق بنفس

المكلف وغيره كما عرفت و هناك مناقشه خامسه تأتي من الماتن (-رہ-) في التنبيه الثاني إنشاء الله تعالى (1)

صَدَف نَهْم؛ حَكُومَتِ النَّاسِ مَسْلُطُونَ عَلَي اَمْوَالِهِمْ بِرِ لا ضَرَر؛

كلام مامقانی؛ (2)

[التنبيه السابع في أن تصرف المالك في ملكه إذا استلزم تضرر جاره جائز أم لا]

ص: 69

1- مامقانی، ملا عبد... بن محمد حسن، حاشیه علی رساله لا ضرر (للمامقانی)، در یک جلد، مجمع الذخائر الإسلامیه، قم - ایران، اول، 1350 هـ ق

2- حاشیه علی رساله لا ضرر (للمامقانی)؛ ص: 342

قوله طاب ثراه السابع ان تصرف المالك في ملكه (- اه-)

مرجع هذا البحث الى ان قاعده الضرر هل هي حاكمه على قاعده السلطنة المعبر عنها بقوله عليه السلام الناس مسلطون على أموالهم أم هي محكوم عليها بتلك القاعده أم هما متعارضتان لا بد من التماس مرجح لإحديهما على الأخرى في مادّة التعارض من الخارج و المشهور ان تصرف المالك في ملكه إذا استلزم تضرر جاره محكوم عليه بالجواز و علّله جماعه منهم العلامه (- ره-) و الشهيدان و المحقق الثاني و غيرهم بعموم قوله (- ص-) الناس مسلطون على أموالهم و ظاهرهم من حيث الاقتصار على التعليل المذكور من دون تعرض الأمر آخر هو جريان عموم السلطنة من دون معارضه شىء فيظهر منهم (- ح-) حكومه قاعده السلطنة على قاعده الضرر لا كون الحكم بالجواز هنا من جهة تعارض الضررين اعنى ضرر المالك و ضرر الجار و تقديم الأهمّ منهما أو من جهة كون قاعده

ص: 70

السُّلْطَنَةُ مَرْجَعًا عِنْدَ التَّعَارُضِ لِمَا عُرِفَتْ مِنْ ظُهُورِ تَعْلِيلِهِمْ فِيمَا ذَكَرْنَا

ظاهراً این که اگر لا ضرر حکم نوعی باشد امتنان بر همه مکلفین است و ملاحظه جار می شود ولی در فرضی که تصرفات مالک در ملک خود باشد نه در مشترکات حق تصرف برای وی خواهد بود زیرا اگر برای دفع ضرر از جار جلوی تصرف مالک در ملکش گرفته باشد ضرر بر مالک است پس تصرفاتی که در محدوده شرع برای مالک جایز است به موجب لا ضرر قید نمی خورد؛ ((لذا لا ضرر همان گونه که ضرر از نفس را رفع می کند از غیر هم بر می دارد و حکومت قاعده سلطنت بر لا- ضرر صرفاً در مواردی است که تصرف آن را شارع امضاء کرده است؛

مثلاً قاعده سلطنت می گوید مالک ملک خود را به هر کس که بخواهد می تواند بفروشد و اگر به واسطه این فروش که امری

ص: 71

جائز است و از شرع مسوغ دارد ضرری بر غیر وارد شود مثل این که ضرورت و احتیاج او به خرید این کالا بیش تر است لکن منعی بر مالک نیست؛

مثلا زید میوه باغ خود را به عمرو می فروشد و اگر به بکر نفروشد بکر متضرر می شود یا اگر اصلا به هیچ کدام نفروشد هر دو ضرر می کنند لکن سلطنت زید بر لا- ضرر در حق بکر در فرض اول و در حق عمرو و بکر در فرض دوم حاکم است؛ اما تصرفاتی که موجب سلطنت برای مالک ثابت است اگر موجب ضرری است که شارع جائز نمی داند حکومتی ندارد؛ مثلا زید یونجه باغ خود را برای کشت بعد آتش می زند و دود آن ضرر بر بکر است این تصرف را سلطنت امضاء نمی کند فلذا حکومت سلطنت بر لا ضرر صرفا در اموری است که شارع اصل جواز آن تصرف را امضاء کرده باشد و لا غیر؛))

ص: 72

[في أن الروايه النبويّه المعروفه: «على اليد ما أخذت حتّى تؤدّي» لم يروها أحد من أصحابنا]

ينبغي أن يعلم: أنّ الروايه النبويّه المعروفه في كتب الفقه: من قوله صلّى الله عليه وآله «على اليد ما أخذت حتّى تؤدّي» لم يروها أحد من أصحابنا، وليس مرويًا في طرقنا، ولا مرويًا في شيء من جوامع حديثنا.

وقد تفحصت كثيرا عن سنده، فإذا هي ممّا تقرّدت بها العامّه بسند ينتهي إلى «الحسن البصرى» عن «سمره بن جندب» هذا الشقيّ المذكور في حديث الضرر- الذي ردّ على رسول الله صلّى الله عليه وآله في هذه القضيّه أحد عشر مرّه حتّى أعاظ

الحلیم الذی لا توازن السماوات و الأرض حلمه، و شناع هذا الشقیّ تظهر من کتبنا و کتب القوم. (1) - (2)

البته در برخی مصادر به لفظ حتی تودیه وارد شده و نیز حتی ترده و در هر دو فرض ثمره و معنی متفاوت است؛ و اثبات ضمان با لا ضرر نیز نمی شود زیرا لسان لا ضرر نفی حکم است نه اثبات و اعلام در این مقال تفصیل دادند من شاء فلیراجع؛

والحمد لله وحده و عجل اللهم فی فرج مولانا بمحمد و آله

ص: 74

-
- 1- اصفهانی، شیخ الشریعه، فتح... بن محمد جواد نمازی، قاعده لا ضرر (لشیخ الشریعه)، در یک جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1410 ه ق
 - 2- قاعده لا ضرر (لشیخ الشریعه)؛ ص: 35

بروجردی، آقا حسین، جامع احادیث الشیعه (للبروجردی)، 31 جلد، انتشارات فرهنگ سبز - تهران، چاپ: اول، 1386 ش.

قمی، صدوق، محمد بن علی بن بابویه، معانی الأخبار، در یک جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، 1403 ه ق

حلی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، تذکره الفقهاء (ط - الحدیثه)، 14 جلد، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم - ایران، اول، 1414 ه ق

کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی (ط - الإسلامیه)، 8 جلد، دار الکتب الإسلامیه - تهران، چاپ: چهارم، 1407 ق.

مازندرانی، محمد بن اسماعیل حائری، منتهی المقال فی أحوال الرجال، 7 جلد، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم - ایران، اول، 1416 ه ق

اصفهانى، مجلسى دوم، محمد باقر بن محمد تقى، الوجيزه فى الرجال، در يك جلد، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى، تهران - ايران، اول،
1420 هـ ق

سيستانى، سيد على حسيني، قاعده لا ضرر و لا ضرار (للسيستانى)، در يك جلد، دفتر آيه الله سيستانى، قم - ايران، اول، 1414 هـ ق

نورى، محدث، ميرزا حسين، خاتمه المستدرک، 9 جلد، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم - ايران، اول، 1417 هـ ق

طوسى، ابو جعفر، محمد بن حسن، رجال الشيخ الطوسى - الأبواب، در يك جلد، دفتر انتشارات اسلامى وابسته به جامعه مدرسین حوزه
علمیه قم، قم - ايران، سوم، 1427 هـ ق

طوسى، ابو جعفر، محمد بن حسن، الفهرست (للشيخ الطوسى)، در يك جلد، المكتبه الرضويه، نجف اشرف - عراق، اول، هـ ق

ص: 76

ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، 4جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم - قم، چاپ: دوم، 1413 ق.

نجف آبادی، حسین علی منتظری، دراسات فی ولایه الفقیه و فقه الدوله الإسلامیه، 4 جلد، نشر تفکر، قم - ایران، دوم، 1409 ه ق

قمی، صدوق، محمد بن علی بن بابویه، معانی الأخبار، در یک جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، 1403 ه

حلی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، تذکره الفقهاء (ط - الحدیثه)، 14 جلد، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم - ایران، اول، 1414 ه ق

ص: 77

طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، الخلاف، 6 جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1407 ه ق

حلّی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، مختلف الشیعه فی أحكام الشریعه، 9 جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، دوم، 1413 ه ق

حلّی، مقداد بن عبد الله سیوری، التنقیح الرائع لمختصر الشرائع، 4 جلد، انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی - ره، قم - ایران، اول، 1404 ه ق

حلّی، جمال الدین، احمد بن محمد اسدی، المهدب البارع فی شرح المختصر النافع، 5 جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1407 ه ق

احسائی، ابن ابی جمهور، محمد بن علی، عوالی اللئالی العزیزیه، 4 جلد، دار سید الشهداء للنشر، قم - ایران، اول، 1405 ه ق

ص: 78

عاملی، کفعمی، ابراهیم بن علی، المصباح (للكفعمی)، در یک جلد، دار الرضی (زاهدی)، قم - ایران، دوم، 1405 ه ق

عاملی، کرکی، محقق ثانی، علی بن حسین، جامع المقاصد فی شرح القواعد، 13 جلد، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، قم - ایران، دوم، 1414 ه ق

حلّی، حسن بن علی بن داود، رجال ابن داود، در یک جلد، انتشارات دانشگاه تهران، تهران - ایران، 1383 ه ق

حلّی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، رجال العلامة - خلاصه الأقوال، در یک جلد، منشورات المطبعة الحیدریه، نجف اشرف - عراق، دوم، 1381 ه ق

یزدی، سید محمد کاظم طباطبایی، العروه الوثقی (للسید الیزدی)، 2 جلد، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، بیروت - لبنان، دوم، 1409 ه ق

ص: 79

سبزواری، سید عبد الأعلى، مهذب الأحكام (للسبزواری)، 30 جلد، مؤسسه المنار - دفتر حضرت آیه الله، قم - ایران، چهارم، 1413 ه
ق

مامقانی، ملا عبد الله بن محمد حسن، حاشیه علی رساله لا ضرر (للمامقانی)، در یک جلد، مجمع الذخائر الإسلامیه، قم - ایران، اول،
1350 ه ق

اصفهانى، شیخ الشریعه، فتح الله بن محمد جواد نمازی، قاعده لا ضرر (لشیخ الشریعه)، در یک جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به
جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1410 ه ق

ص: 80

السلام عليكم يا اهل بيت النبوه

عجل الله فرجكم

واجعلنا من حزبكم وارضاكم عنا

و مكننا فى دولتكم

محمدباقر كرم پور بهشت آبادى

قم المقدسه - نشر خورشيد علم

Eitaa.com/almahdi-pbuh

09170241826

09945310697

Nashrehurshideelm@yahoo.com

ص: 81

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

